

Summary

Bilenchuk P., Borysova L. Fundamentals of international and regional jurisdiction of the information law of cybercrime.

This article analyzes the main international documents of the legal regulation of information technologies and concludes that the ultimate goal of each computer crime is to obtain information that is stored, transmitted, processed on a computer in any form (coded or not) and contains data on spheres of human activity, ways of effective activity on investigation of transnational computer crimes are offered.

Key words: transnational crimes, cybercrime, telecommunication networks, investigation of transnational computer crimes.

УДК 344.13

І. Р. СЕРКЕВИЧ

Ірина Ростиславівна Серкевич, кандидат юридичних наук, доцент Львівського державного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ПОСАДОВОЇ ОСОБИ І ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОСАДОВІ ЗЛОЧИНИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Регламентация кримінальної відповідальності посадових осіб за злочини, скоєні з використанням свого посадового становища, актуальна не тільки для України, а й для більшості зарубіжних країн. Багато питань, що стосуються визначення правового статусу спеціального суб'єкта посадових злочинів і його законодавчого закріплення в зарубіжному кримінальному праві вирішено не завжди послідовно. До того ж зростання рівня злочинності, особливо корупції, серед державних службовців багатьох країн змушує їхні законодавчі органи шукати шляхи підвищення ефективності кримінально-правових засобів боротьби з такими злочинами.

У зв'язку із цим і в теоретичному сенсі, і з позицій правозастосування становить інтерес порівняльно-правовий аналіз законодавства зарубіжних країн у контексті основних питань досліджуваної теми, насамперед тих, які стосуються поняття посадової особи.

Перш ніж здійснювати такий аналіз, слід звернути увагу на різноманітність застосовуваних у національному і зарубіжному праві термінів на позначення спеціальних суб'єктів. Зокрема, у нормах кримінального права і в кримінально-правовій доктрині України традиційно використовують термін «посадова особа». У більшості ж правових систем зарубіжних країн і, відповідно, в теорії кримінального права та суміжних галузей права (адміністративного, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого) як синонім терміна «посадова особа» використовують термін «чиновник».

Окрім того, у кримінальному законодавстві багатьох зарубіжних країн, особливо тих, де склалася романо-германська (континентальна) система права, на позначення суб'єктів отримання хабара та інших злочинів, скоєних з використанням свого посадового становища, нерідко використовують також терміни «державна посадова особа» або «публічний службовець»¹.

Така різноманітність використовуваних термінів на позначення спеціальних суб'єктів при визначенні підстав і меж їх відповідальності за аналізовані злочини, на наш погляд, підтверджує необхідність теоретичного аналізу цієї проблеми у межах порівняльно-правового дослідження.

Не вдаючись до докладного аналізу всього різноманіття проблем, пов'язаних з правовою регламентацією відповідальності посадових осіб у нормах зарубіжного законодавства, оскільки ця тема цілком заслуговує самостійного дослідження, вважаємо за доцільне розглянути найтипівіші підходи до визначення поняття посадової особи в національному законодавстві зарубіжних країн.

Так, згідно з Кримінальним кодексом Японії (ст. 7) під державною посадовою особою розуміється урядовий, муніципальний чиновник чи депутат, або член комітету, або інші службовці, які виконують публічні обов'язки відповідно до законодавства². Цей термін охоплює державних службовців, публічних службовців, членів корпорацій, комітетів та інших осіб, які відповідно до закону або постанови відають публічними справами³.

У Примірному кримінальному кодексі США, що є офіційним проектом, підготовленим Інститутом американського права, і має рекомендаційне значення при розробці кримінальних кодексів окремих штатів, зазначено, що «публічний службовець» – це «будь-яка посадова особа або службовець держави, включаючи законодавців і суддів, і будь-яка особа, яка бере участь у здійсненні державної функції в якості присяжного засідателя, радника або консультанта або в будь-якому іншому статусі»⁴.

Поняття «публічний службовець» як спеціальний суб'єкт посадових злочинів використовується також у кримінальному законодавстві Франції, Данії, Австрії та багатьох інших країн.

У доктрині і законодавстві Великобританії інститут державної служби, на відміну від інших країн, де зазвичай у самій назві цього інституту використано поняття «публічної» (public, offentliches) або «державної» (state, staat) служби, визначається поняттям «громадянська служба» (civil service).

Так склалося історично: чиновник в англійському праві асоціюється з поняттям «цивільний слуга Крони» на протипагу її «військовим слугам». Відповідальність посадових осіб за службові зловживання, зокрема й за посадові злочини, у Великобританії регламентується не в кодифікованих кримінально-правових нормах (чи не з урахуванням єдиних кодексів), а на основі судових прецедентів, тобто індивідуальних судових рішень у конкретних справах⁵.

У ФРН наявність чиновництва як особливої групи людей, пов'язаних з державною службою, ґрунтується на положеннях п. 4 і 5 ст. 33 Основного закону ФРН, у якій ідеться про осіб державної служби, пов'язаних «узами публічно-правових відносин служби і вірності». Їм, на відміну від звичайних службовців, доручається «здійснення владних повноважень». «Право державної служби повинно регулюватися з урахуванням традиційних принципів, що стосуються статусу професійних чиновників». Ці конституційні положення більш розгорнуто сформульовано в законах про чиновників. Найважливіший з них – Федеральний закон про чиновників, який прийнятий 1953 р. і діє донині в редакції 1985 року. У цьому законі наведено загальне визначення статусу чиновників, сформульовано принципи їх призначення, просування по службі, визначено права й обов'язки, умови, яким повинен відповідати чиновник.

У кримінальному законодавстві Франції проблемі боротьби зі злочинами посадових осіб приділено значну увагу. Кримінальний кодекс Франції, що прийнятий 1992 р. і набув чинності 1994 р., складається з чотирьох книг. У книзі 4 «Злочини і проступки проти нації, держави і громадського спокою», у розділі 3 «Зазіхання на здійснення державної влади», міститься спеціальна глава 2 «Про зазіхання на державне управління, скоєні публічними посадовими особами»⁶.

У КК Франції немає загального визначення державної посадової особи. У статтях відповідної глави в ролі суб'єкта злочинів згадано різні категорії осіб, а саме: 1) представник державної влади; 2) особа, яка виконує завдання органів державного апарату; 3) особа, обрана громадським мандатом; 4) публічна посадова особа; 5) представник або службовець державної установи; 6) працівник економічного суспільства змішаного типу, у якому держава або державна організація володіє понад 50 % капіталу; 7) працівник націоналізованого підприємства; 8) керуючий або службовець державного підприємства; 9) службовець органів місцевого самоврядування; 10) державний бухгалтер та ін.⁷

Суб'єктом посадових злочинів у КК ФРН виступають посадові особи, а також «особи, спеціально уповноважені на виконання публічних обов'язків». У § 11 його загальної частини посадову особу визначено через державно-правові відносини за посадою або виконання завдань державного управління в органі влади чи іншій установі або ж за їх дорученням. Спеціально уповноваженим на виконання публічних обов'язків вважається той, хто, не будучи посадовою особою, у суспільстві або іншому об'єднанні, на підприємстві або фірмі, які виконують завдання державного управління за орган влади або інший заклад, – зайнятий або виконує для них якусь роботу і на основі закону формально зобов'язаний сумлінно виконувати свої обов'язки⁸.

У Кримінальному кодексі Італії посадова особа визначається як особа, яка виконує законодавчі, судові або адміністративні державні функції. Під державною розуміється функція, яка регламентована нормами публічного права і постановами влади, характеризується формуванням та вираженням волі публічної адміністрації і пов'язана з владними й завірними повноваженнями. Окрім посадових осіб, суб'єктами службових злочинів виступають особи, які виконують службу суспільної необхідності (приватні особи, які займаються адвокатською діяльністю або діяльністю у сфері санітарії, мають будь-яку іншу професію, що вимагає спеціального дозволу держави).

КК Італії містить такі види посадових злочинів: привласнення, хабарництво, підкуп, підбурювання до вчинення підкупу, зловживання службовим становищем, використання винаходів і відкриттів, які стали відомими по службі, використання службової таємниці, підбурювання до нехтування і знущання над установами, законами та нормативними актами влади, відмова від виконання службових обов'язків тощо⁹.

У Кримінальному кодексі Іспанії відповідальність посадових осіб передбачена в підрозділі 1 «Про посадові злочини державних службовців та інших» розділу XIX «Злочини проти державної влади». У цьому розділі спеціальним суб'єктом злочину нарівні з посадовою особою виступає і державний службовець. Так, у ст. 404 КК Іспанії зазначено, що посадова особа або державний службовець за ухвалення несправедливого рішення в адміністративній справі піддаються кримінальному покаранню¹⁰.

У кримінальному праві Швейцарії немає законодавчого визначення поняття посадової особи. У ролі суб'єктів службових злочинів вказано чиновників, членів виборного органу, осіб, які покликані здійснювати судову владу, третейських суддів, офіційно призначених експертів, письмових та усних перекладачів, осіб, які мають право публічно засвідчувати документи, лікарів, зокрема стоматологів, ветеринарів, акушерів, духівників, адвокатів, захисників, нотаріусів, ревізорів, аптекарів, чиновників поштових і телекомунікаційних служб¹¹.

Вказані особи виступають суб'єктами злочинів, передбачених у статтях розділу 18 «Злочинні діяння проти службових і професійних обов'язків» Кримінального кодексу Швейцарії. У цьому розділі передбачено такі види посадових злочинів: зловживання службовим становищем (ст. 312), неправомірне стягнення зборів (ст. 313), неправильне виконання службових обов'язків (ст. 314), одержання хабара (ст. 315), прийняття подарунків (ст. 316), підробка документів за посадою (ст. 317), помилкове лікарське свідоцтво (ст. 318), допущення втечі (ст. 319), порушення службової таємниці (ст. ст. 320–321), порушення обов'язку надавати довідки засобом масової інформації (ст. 322)¹².

Немає визначення посадової особи і у Зводі законів США. Суб'єктами посадових злочинів тут виступають: а) публічні посадові особи, до яких належать члени Конгресу США, члени постійних комісій, служ-

бовці, наймані працівники або особи, що діють від імені Сполучених Штатів, департаментів, представництв, органів виконавчої влади, наділені офіційними функціями або на підставі повноважень, а також присяжні; б) особи, обрані для виконання обов'язків державної посадової особи, відібрані як кандидати чи призначені, якщо вони повідомлені офіційно про майбутній відбір або призначення; в) спеціальні урядові службовці (чиновники або службовці федеральних законодавчого або виконавчого органів, будь-якого незалежного органу США, які працюють за винагороду або без неї не менше як 130 днів у році)¹³.

У кримінальному кодексі штату Нью-Йорк посадові злочини наведено в розділі «Злочини проти публічного управління». У цьому розділі передбачена відповідальність посадових осіб за неправомірну дію, під якою розуміють протиправну поведінку державного (муніципального) службовця з наміром отримати вигоду, або позбавити інших вигоди, або завдати шкоди іншим, використовуючи свої посадові обов'язки і здійснюючи незаконні дії при виконанні цих обов'язків. Передбачена відповідальність і за ухилення від виконання з таким же наміром обов'язків, прямо покладених на публічну посадову особу згідно із законом або очевидно властивих його посаді¹⁴.

Отже, порівняльно-правове дослідження засвідчує, що проблема законодавчого закріплення поняття посадової особи в різних країнах вирішується неоднозначно, а іноді й суперечливо. Для вдосконалення чинного кримінального законодавства України, на наше переконання, важливо врахувати позитивний досвід розвинених країн. Це стосується, зокрема, побудови санкцій кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за злочини, вчинені посадовими особами з використанням свого службового становища. Наприклад, зважаючи на специфіку суспільно небезпечної поведінки посадових осіб, у санкціях відповідних кримінально-правових норм передбачити як основне і додаткове покарання позбавлення права обіймати певні посади або займатися службовою діяльністю в системі державної і муніципального управління.

Окрім того, враховуючи позитивний зарубіжний досвід правової регламентації цього виду покарання за посадові злочини (наприклад, у КК Іспанії), варто істотно збільшити його максимальні терміни, а за тяжкі й особливо тяжкі злочини передбачити в КК України новий вид цього покарання – довічне позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, внісши його і в систему покарань, передбачену в Загальній частині КК України.

¹ Запобігання і протидія проявам корупції як елемент модернізації системи державної служби / Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації. – Івано-Франківськ, 2012. – С. 99.

² Уголовное право буржуазных стран. Общая часть : сборник законодательных актов / под ред. А. Н. Игнатова и И. Д. Козочкина. – М., 1990. – С. 295.

³ Современное зарубежное уголовное право. Т. 1 : Аргентина. Дания. Япония. Югославия / пер. с нем. С. Л. Либбермана ; под ред. и с предисл. А. А. Пионтковского. – М. : Изд-во иностр. лит., 1957. – С. 311.

⁴ Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження : монографія / А. В. Савченко. – К. : КНТ, 2007. – С. 117–120.

⁵ Малиновский А. А. Уголовное право зарубежных государств / А. А. Малиновский. – М., 1998. – С. 87.

⁶ Новый Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Н. Ф. Кузнецов, Э. Ф. Побегайло. – М., 1993. – С. 163–171.

⁷ Ответственность за должностные преступления в зарубежных странах / Ф. М. Решетников, М. А. Игнатова, А. А. Меньших, Т. В. Апарова ; отв. ред. Ф. М. Решетников. – М. : Юрид. лит., 1994. – С. 44.

⁸ Уголовный кодекс ФРГ / науч. ред. Н. Ф. Кузнецова и Ф. М. Решетникова. – М., 1996. – С. 14.

⁹ Уголовный кодекс Италии / науч. ред. А. И. Коробеева. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. – С. 79.

¹⁰ Уголовный кодекс Испании / под ред. Н. Ф. Кузнецовой и Ф. М. Решетникова. – М., 1998. – С. 126.

¹¹ Конституційне право зарубіжних країн : навч. посіб. / М. С. Горшеньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін. ; за заг. ред. В. О. Ріяки. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 48.

¹² Уголовный кодекс Швейцарии / науч. ред. Н. Ф. Кузнецова. – М., 2000. – С. 102–106.

¹³ Ответственность за должностные преступления в зарубежных странах / Ф. М. Решетников, М. А. Игнатова, А. А. Меньших, Т. В. Апарова ; отв. ред. Ф. М. Решетников. – М. : Юрид. лит., 1994. – С. 62–63.

¹⁴ Там само. – С. 70.

Резюме

Серкевич І. Р. Поняття посадової особи і особливості відповідальності за посадові злочини: зарубіжний досвід.

Із використанням порівняльно-правового методу досліджено поняття посадової особи і особливості відповідальності за посадові злочини в зарубіжних країнах (Франція, Німеччина, США, Італія). Враховуючи позитивний досвід цих держав, запропоновано у санкціях відповідних кримінально-правових норм передбачити як основне і додаткове покарання позбавлення права обіймати певні посади або займатися службовою діяльністю в системі державного і муніципального управління. Наголошено на збільшенні максимального терміну покарання за посадові злочини, а за тяжкі й особливо тяжкі злочини передбачити в КК України новий вид цього покарання – довічне позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, внісши його і в систему покарань, передбачену в Загальній частині КК України.

Ключові слова: посадова особа, посадові злочини, покарання, кримінальна відповідальність, службова діяльність.

Резюме

Серкевич И. Р. Понятие должностного лица и особенности ответственности за должностные преступления: зарубежный опыт.

С использованием сравнительно-правового метода исследовано понятие должностного лица и особенности ответственности за должностные преступления в зарубежных странах (Франция, Германия, США, Италия). Учитывая положительный

опыт этих государств, предложено в санкциях соответствующих уголовно-правовых норм предусмотреть в качестве основного и дополнительного наказания лишение права занимать определенные должности или заниматься служебной деятельностью в системе государственного и муниципального управления. Акцентируется на увеличении максимального срока наказания за должностные преступления, а за тяжкие и особо тяжкие преступления предусмотреть в УК Украины новый вид этого наказания – пожизненное лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, внеся его и в систему наказаний, предусмотренную в Общей части УК Украины.

Ключевые слова: должностное лицо, должностные преступления, наказание, уголовная ответственность, служебная деятельность.

Summary

Serkevych I. The concept of an official and the peculiarities of responsibility for crimes committed by the officials: foreign experience.

The concept of an official and the peculiarities of responsibility for crimes committed by the officials in foreign countries (France, Germany, USA, Italy) are researched using the comparative legal method. Taking into account the positive experience of these states, it was proposed to provide as a general and additional punishment – deprivation of the right to occupy certain offices or be engaged in the official functions in the system of state and municipal government – as a sanction to the relevant criminal law provisions. It is emphasized on the increasing of the maximum term of punishment for the crimes committed by the officials, and to foresee a new type of punishment for serious and especially grave crimes in the General Part of the Criminal Code of Ukraine – lifetime deprivation of the right to occupy certain offices or be engaged in certain activities.

Key words: official, crimes committed by the officials, punishment, criminal responsibility, official activity.

УДК 343.92 (477.7)

С. О. ФІЛІППОВ

Станіслав Олександрович Філіппов, кандидат психологічних наук, доцент, підполковник юстиції, доцент Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИХ ЧИННИКІВ НА ТРАНСКОРДОННУ ЗЛОЧИННІСТЬ

Питання про характер взаємозв'язку злочинності та політики не є новим. У науці обґрунтовано предмет політичної кримінології, до цих питань виявляють інтерес також спеціалісти в галузі міжнародного права та політології. Водночас наукою досі не виявлено загальних закономірностей взаємозв'язку політики та транскордонної злочинності. Разом із тим динаміка, різноманітність проявів та регіональні відмінності цього виду злочинності, на наш погляд, іноді прямо обумовлені особливостями політичних режимів або впливом політики в економічній, міжнаціональній, культурній сферах у відповідних країнах.

Наявність взаємовпливу політики та злочинності не ставиться під сумнів та належним чином обґрунтовано в авторитетних дослідженнях українських (Богдан Головкін, Наталія Зелінська, Юрій Орлов, Наталія Орловська, Ганна Маляр, Василь Шакун) та зарубіжних (Яків Гилинський, Іван Клейменов, Nikos Passas, Louise I. Shelley) вчених. Зокрема, ними досліджено явище криміногенності політики, під яким розуміється її властивість відтворювати політичну злочинність та фактори детермінації загальної злочинності (політичні криміногенні фактори)¹. Окремий напрям досліджень стосується політизації злочинності, яка за визначенням Наталії Зелінської, полягає у підвищенні ролі злочинних співтовариств у житті суспільства, зростання їх політичного впливу². У зв'язку з даними явищами згадується криміногенний потенціал, тобто рівень прихованої можливості особистісного і соціального масового порушення моральних заборон і правових (у тому числі кримінально-правових) норм. Довготривалий, складний, наполегливий процес протидії всіх соціальних систем держави тим явищам, які створюють криміногенний потенціал у суспільстві за Володимиром Голіною – кримінологічна політика³.

Низкою кримінологічних досліджень доведено, що як антикримінальність, так і криміногенність можуть бути іманентними властивостями політики. Водночас наявною прогалиною у сучасних дослідженнях є несформованість розуміння ролі політичних чинників (факторів) у детермінації транскордонної злочинності.

Виходячи з вищевикладеного, **мета** даної статті, полягає у тому, щоб сформувати розуміння взаємообумовленості політичних криміногенних чинників та рівня соціодинаміки держави та довести їх детермінуючий зв'язок з транскордонною злочинністю.

На наш погляд, зміст *політичного концепту транскордонної злочинності* полягає у тому, що транскордонна злочинність виступає як багатопланове, інтегративне утворення, що має логічно відокремлюване ядро (у виді сукупності, множинності злочинів), має територіальний та якісний вимір, пов'язаний з явищем *транскордонності* та різноманітні пласти, що обумовлені як соціокультурними, економічними, так і полі-